

EN GELEDOFFICERS BETRAGTNINGER

TIL TROELS FINK: SPILLET OM DANSK NEUTRALITET 1905–1909

Af L. B. Bolt-Jørgensen.

Ud fra sine oplevelser og erfaringer som officer i hæren i tiden fra 1903–1918 skriver forhenværende gesandt, kaptein L. B. Bolt-Jørgensen om de tanker, som general Lütkens selvbiografi samt brevene og akterne i Troels Finks bog »Spillet om dansk neutralitet 1905–09« har fremkaldt hos ham. Der meddeles heri bl. a. et korrektiv til general Lütkens bedømmelse af hærens officerskorps og enkeltpersoner inden for dette, ligesom forfatteren argumenterer mod Lütkens militære synspunkter, som hævdes ikke at have været så indlysende rigtige, som af generalen selv fremstillet. I denne forbindelse omtales Lütkens planer om de »fremskudte forter«, der efter generalens tanke skulle have været opført som en erstatning for og ikke som et supplement til Københavns befæstning. Det hævdes, at var dette blevet realiseret, ville disse anlæg blot være blevet en signatur på Danmarkskortet uden større kampværdi.

Med ovennævnte betragtninger tilsigtes ikke en anmeldelse af den meget interessante fremstilling, som professor Troels Fink har givet i sin bog om general L. C. F. Lütken og Dansk Udenrigs- og Forsvarspolitik i tiden før Verdenskrig I. Hensigten er den mere beskedne at lufte nogle tanker, som læsningen særlig af Lütkens selvbiografier, breve og aktstykker har fremkaldt hos en gammel officer, hvis tjeneste i Hæren fra 1903 til 1918 næsten falder sammen med den periode, der var præget af L.s virksomhed.

Efter sin tilbagetræden som Conseilpræsident skrev I. C. Christensen den 24. maj 1909 i en erklæring til Berlingske Aftenavis bl. a.: »Sandheden om hr. Lütken er imidlertid den, at han i enhver Henseende er en varmhjertet dansk Mand, at han er en kundskabsrig Officer, der med Rette tilkom sit Avancement...« en udtalelse, som jeg i dag med visse forbehold, der vil fremgaa af det efterfølgende, vil kunne tiltræde. Men det vilde jeg bestemt ikke have skrevet i 1909, da jeg dengang med ærligt hjerte delte den mistillid, som flertallet af den danske hærs officerer nærrede til departementschefen i Krigsministeriet, oberstløjtnant L. C. F. Lütken.

I. C.s erklæring var foranlediget af et ualmindelig skarpt personligt angreb på L. i Jyllandsposten, skrevet af dr. phil. H. J. Hansen, efter sit speciale kaldet »Flue-Hansen«. Den pågældende kunde ogsaa med fuld ret betegnes som en »varmhjertet dansk Mand«, for saa vidt som han i de sidste aar, før forsvarslovene gennemførtes i 1909, brugte tid og kræf-

ter i agitationen for en god løsning af forsvarssagen. Hans form var imidlertid skarp, saaledes husker jeg, at han, ogsaa i artikler i Jyllandsposten, om generalløjtnant Gørtz skrev: En rar og skikkelig Mand, noget nær det værste man kan sige om en kommanderende General, og om Kong Frederik VIII: Den udueligste Konge, Danmark har haft siden Erik af Pommerns Tid! Ogsaa L. kunde med grund beklage sig, men han var i det hele utilfreds med datidens forsvarsvenlige agitation, der forstyrrede hans cirkler.

Paa den anden side er professor Finks paa selvbiografien baserede indtryk af L. som en sjælden principfast, selvbevidst og selvsikker personlighed, hvis standpunkter var kategoriske og hvis domme skaanselsløse, sikkert ogsaa rigtigt. Naar professoren samtidig »ikke undrer sig over«, at L. gennemgaaende var ret upopulær hos sine kolleger, er dette meget mildt udtrykt.

L.s tilsyneladende villedede isolation skyldtes nok til en vis grad hans egen arrogance og kritiske indstilling, men andre momenter kan have spillet ind.

L. er født 1863 og kom ind i officersskolens næstældste klasse efteraaret 1882. Han blev »menig elev« og maatte som saadan i halvandet aar, døgnet rundt dele kaar med en flok ligesaa ungdommelige kammerater, som sandsynlig nok kan have været ham underlegne, hvad han maaske ikke har fundet anledning til at lægge skjul paa. Jeg har selv 19 år senere levet det snævre kammeratliv paa Frederiksberg Slot og ved (dog ikke af egen erfaring), hvor ubehageligt, ja ubarmhjertigt, det kunde ytre sig over for den, der ikke kunde eller vilde »jage i flok«. Her kan en ung mand af L.s type meget let være kommet i vanskeligheder, der senere har sat deres præg.

L. erkender selv, at han grundet paa erfaringer under rekrutskolen 1885 – han var 22 aar gammel – vænnede sig til en selvstændighed, som senere kostede ham mange knubs, og en ligegyldighed for foresattes meninger om ham, som han, da den korresponderede med et træk i hans karakter, har haft svært ved at aflægge, hvis han da har aflagt den. Naar saa hertil kom, at L. ved haardhændet behandling af mandskabet ved et kompagni, som han samme sommer fik kommando over, paadrog sig en maanedes arrest med paafølgende forsættelse til Aalborg, vil man forstaa, at han yderligere i starten havde skabt sig vanskeligheder, der ikke lettedes ved den af ham selv omtalte stærke selvtillid, »som kun lidet behagede« hans højere foresatte. Disse maa imidlertid have været overlegne nok til at se bort fra eventuelt »ubehag« for saa vidt som L. i efteraaret 1892 opnaede at blive indkommanderet som elev i officerskolens stabsafdeling, hvad i sig selv var en anerkendelse.

Paa L.s stambogsblad er antegnet, at han er straffet endnu tre gange, i april 1886 med en irrettesættelse for gentagen tjenesteforsømmelse, i maj

1886 med to dages vagtarrest for vagtforseelse og i september 1899 med een dags vagtarrest for forsømmelse som vagtinspektør. L. var paa dette tidspunkt *avanceret til kaptajn*.

Skønt disse straffe er ubetydelige, er de, og navnlig den sidste, egnet til at markere en særstilling for L.s vedkommende, idet det var meget sjældent, at en officer, og da særlig en kaptajn blev straffet – saa sjældent, at jeg under min 15-årige tjeneste som officer overhovedet ikke mindes at have oplevet det ved ingeniørregimentet. – Udelukket er det vel ikke, at L. selv kan have opfattet disse straffe som forfølgelse.

Men heller ikke i officerskolens ældste klasse blev L. nogen almindelig elev. Herom skriver han selv:

»Jeg erindrer saaledes, at da jeg havde gennemgaaet officerskolens stabsafdeling, erklærede hovedlæreren, at jeg vel havde større evner og kundskaber end mine kammerater; men at jeg altid fulgte mit eget hoved og gik mine egne veje, saa at jeg ikke hørte hjemme i den danske hær og næppe vilde drive det til noget indenfor denne. Da denne lærer var mig velsindet og ikke saa helt galt, lovede jeg dengang mig selv at gaa mine veje saa konsekvent – og haardt, at det blev mig, der kom til at skrive loven for de andre.«

Det bliver efter denne udtalelse forstaaeligt, at L. ikke ved afgang fra klassen, skønt han bestod som nr. 2, kom i generalstabens taktiske afdeling, der ellers ansaas for vejen til Ros og Magt, men til den geodætiske, der ogsaa var anset, men mere teknisk præget. *Men udtalelsen faar langt mere vidtrækkende betydning som baggrund for biografien og L.s hele senere virksomhed*, naar det oplyses, at general Kühnells stambogsblad udviser, at han fra 12/4 1892 til 30/9 1900 var lærer i krigskunst og troppeføring i officersskolens ældste klasse, *altsaa netop den hovedlærer, som L. her taler om*.

Det er herefter klart, at en officer af L.s type normalt ikke vilde have haft ringeste chance for nogensinde at blive departementschef i krigsministeriet. Han maatte gaa andre veje, og her kom bekendtskabet med I. C. Christensen ham til gode, da stillingen efter oberstløjtnant Seedorffs død i december 1905 skulde besættes. Afgørelsen vakte naturligvis overraskelse og kritik i hærens officerskorps, ogsaa fordi L. mistænktes for at dele venstres uvilje mod den i provisorietiden gennemførte befæstning af København, dette dog nok med urette, idet L. dengang som senere sikkert betragtede dette spørgsmaal ud fra rent saglige forudsætninger. At der var en anden og mere alvorlig aarsag til betænkeligheder, vidste man i hæren og udenfor denne intet om.

Om de dengang allerede indledede forhandlinger mellem L. og general Moltke fik offentligheden først i 1919 en viden, da de herom handlende aktstykker publiceredes. Alligevel maa noget være sivet ud. I det Krigsvidenskabelige Selskab havde Kongens Yachtkaptajn, kommandør

Hovgaard i vinteren 1906–07 holdt et foredrag, der ved sin storpolitiske tendens havde vakt en vis uro inden for hærens officerskorps. Som udtryk for denne uro havde daværende premierløjtnant af generalstaben O. Friis anmeldt et foredrag i samme selskab, hvori de af kommandør Hovgaard fremsatte tanker tilsigtedes imødegaaet. Dette foredrag blev imødeset med betydelig spænding, ikke mindst af os unge – jeg var dengang elev i officersskolens ældste klasses ingeniøraftdeling – stor blev derfor vor overraskelse, da det forlød, at formanden for det Krigsvidenskabelige Selskab, generalmajor Nuivenhuis forgæves havde forsøgt at overtale prmlt. Friis til at trække sit foredrag tilbage, og vore følelser ophidsedes yderligere, da vi fik at vide, at generalen havde aflyst det møde, til hvilket foredraget var ansat, efter ordre fra krigsministeriet¹).

Samtidig dukkede der rygter op om en »Tyskerkurs«, og der nævntes en række navne paa officerer, mest i den ældre kaptajnsklasse, der skulde staa i ledtog med kapt. L. Dette var dog alt sammen meget vagt, og om sagens kerne samtalerne med general Moltke, vidste i hvert fald vi, elever paa officerskolen eller vore jævnaldrende kammerater, intet. Imidlertid maa de indviende have faaet en fornemmelse af, at den opstaaede stemning inden for officerskorpset ikke var nogen art af »Tyskerkurs« gunstig, men at den tilmed var i en saadan vækst, at det blev tilraadeligt at blæse retraite. Dette hverv udførtes over for os unge premierløjtnanter i ældste klasse af vor lærer i Engelsk kaptajn Holt-Nielsen, der var kontorchef i krigsministeriet og en af L.s handgangne mænd. Han forbavsede os en dag ved at lade »Dolly«s noget letsindige konversationer med mr. Carter i en dengang populær roman af Anthony Hope hvile for meget indgaaende og alvorligt at forklare os, at disse besynderlige rygter om en »Tyskerkurs« ingen som helst realitet havde bag sig. Der var hverken i krigsministeriet eller andetsteds i hæren nogen, der for alvor kunde tænke sig at gaa ind i et militært samarbejde med Tyskland! Paa et omtrent samtidigt møde i Ingeniørløjtnantselskabet udtalte en af vore ældre kammerater, der selv havde været under mistanke, sig efter omtrent samme linie. – Disse forklaringer er formentlig givet os nogen tid forud for L.s egen udtalelse til bladet København, der begyndte: Der er ikke gnist af sandhed i hele historien, den er det rene digt fra ende til anden... (se F.s Fremstilling s. 91).

Hvad der egentlig var passeret blev os ikke klart, men det lykkedes ikke at overbevise os om, at der ikke havde været ild bag røgen, og det er ikke usandsynligt, at den stemningsbølge som var fremkaldt inden for hærens officerskorps kan have virket som en advarsel, der maatte tages med i beregning, selv om L. ikke var tilbøjelig til at tage ældre kollegers, endsige da de unges mening meget højtideligt.

¹) Dette og det efterfølgende er omtalt i min i 1957 udkomne bog: *Med Sabel og Kaarde*.

Naar professor Fink om den lige nævnte udtalelse, som jeg ikke mindes dengang at have set, siger:

»Dementiet er af samme art som de andre, men endnu vanskeligere at give en formalistisk udlægning; i realiteten var det absolut misvisende.«

fristes man til af L.s egen beretning om hans samtale den 28/3 1907 med general Moltke at citere følgende:

»Endvidere paa pegede kaptajn L. de forskellige hensyn af indre politisk art, den danske regering maatte tage, og som forhindrede den i for tiden at *indgaa paa egentlige aftaler*²⁾, men pointerede udtrykkeligt, at hos alle ANSVARLIGE danske statsmænd gjorde den overbevisning sig nu stærkt gældende, at Danmark under ingen omstændigheder burde staa ved siden af Tysklands modstandere, og at dersom opretholdelsen af Danmarks neutralitet maatte vise sig umulig under en tysk-engelsk krig, *vilde det gaa med Tyskland*²⁾ ...

Faren ved paa denne maade at række Fanden en lillefinger ses, naar dette i generalens rapport til statssekretær Tschirschky to dage senere bliver til:

»dass sowohl der Minister Christensen wie auch Seine Majestät der König sich nach reiflicher Überlegung dahin entschieden hätten, dass Dänemark sich – den erwähnten Kriegsfall vorausgesetzt – *unbedingt auf die Seite Deutschlands stellen werde*²⁾ ...

Det bør ikke overses, at general Moltke i samme rapport omtaler L. som: *Min danske tillidsmand* (Vertrauensmann) *en officer i det danske krigsministerium* – beskedent for den der var indehaver af den mest indflydelsesrige stilling i den danske hær!

Naar det erindres, at udenrigsminister grev Raben-Levetzau endnu paa dette tidspunkt fulgte I. C. og L. paa deres farlige vej, forekommer det mærkeligt, at man hverken i L.s selvbiografi eller i aktstykkerne finder antydning af, at de tre herrer har medtaget det moment i deres overvejelser, hvad følgen kunde blive af den af L. indledte politik for et med Tyskland forbundet Danmark, hvis England og dets allierede skulde vinde krigen.

Dette taget i betragtning fristes man til at mene, at Albertiaffairen 8. september 1908, som L. – og vi andre dengang ogsaa – følte som en katastrofe for forsvarssagen, i virkeligheden var en lykke for Danmark, idet der med I. C.s fald samme efteraar sattes punktum for samtalerne med general Moltke paa den hidtidige basis.

Naar L. i det hele havde faaet saa frit spil, kom det aabenbart af, at den politiske ledelse, dengang som senere følte trykket af Tysklands nærhed og overvældende styrke saa stærkt, at man kun saa den nærmeste fare. Den fare saa Hærens officerer ogsaa, men deres store flertal gen-

²⁾ Fremhævet her.

nem alle grader regnede med, baade dengang og senere under sikringsstyrken, at den fjende dansk forsvar skulde møde var Tyskland, uanset, at der ved tilrettelæggelsen af øvelser og krigsspil neutralt opereredes med »røde«, »blaa« eller »hvide« styrker.

Denne indstilling maa dog ikke udlægges saaledes, at vi var »engelskvenlige«, man kunde blot ikke tænke sig i nogen situation at slaas paa tysk side³⁾. Noget andet er, at denne indstilling maatte føre til en forventning om paa et eller andet tidspunkt at faa hjælp fra England. General Kühnells betænkning af 25. marts 1906 havde derfor officerskorpsets overvejende tilslutning.

Det der lige er sagt om officerernes indstilling, minder mig om en i sig selv ubetydelig, men illustrerende begivenhed, som forefaldt i de første dage efter formeringen af sikringsstyrken. En ung premierløjtnant ved 5. regiment holdt eksercits med et af de lige formerede kompagnier, hvis mandskab endnu ikke havde vænnet sig til militærlivets krav. For at sætte fart i kompagniet faldt det løjtnanten helt naturligt at bemærke: *I trænger s'gu til at se nogle pikkelhuer!* Det skulde han naturligvis ikke have sagt. Overkommandoen eller krigsministeriet blev saa rystet over slig unneutral optræden, at nævnte løjtnant, foruden straf, i flere maaneder maatte gaa til spot og spe ved sin bataillon, hvor det var ham forbudt at føre kommando. Den paagældende blev senere en meget anset officer og endte efter Verdenskrig II som oberst og chef for de væbnede styrker paa Bornholm.

Den ængstelse eller usikkerhed, som herved kom til udtryk, maa ogsaa have dikteret en omtrent samtidig udstedt overkommandobefaling, hvori det forbødes hærens officerer at drøfte krigsbegivenhederne med deres undergivne, noget der var sagligt urimeligt, og naturligvis helt uigennemførligt.

L.s selvbiografi fremkalder billedet af en kæmpe – om ikke mellem Pygmæer – saa dog mellem folk af gennemgaaende ringe kvalitet, naar talen er om officerer inden for hæren, som han var henvist til at samarbejde med, eller imod, ved forberedelsen af den nye forsvarsordning. Men dette billede er naturligvis fortegnet. L.s forhold til general Kühnel og dennes kreds er allerede karakteriseret ved det side 200 i næstsidste

³⁾ Det må her ikke glemmes, at hærens officerer endnu i 1914 var præget af krigen 1864 i langt højere grad, end nutiden vil kunne forestille sig det. De fleste af os var opdraget af forældre, der havde oplevet krigen og havde bevaret et levende minde herom. Jeg tror ikke, at jeg regner fejl ved at hævde, at ca. halvdelen af officererne fra kaptajn og opefter endnu i 1914 var sønner af officerer, der selv havde deltaget i krigen – i århundredets begyndelse var ofte halvdelen af eleverne i næstældste klasse på officersskolen officerssønner – næsten alle havde vi som højere chefer haft krigsveteraner, den sidste af disse, Ingeniørkorpsets chef general Grüner, faldt for aldersgrænsen så sent som i september 1914.

stykke anførte. Men lad mig dog endnu fremdrage et par eksempler, som jeg selv har haft paa nærmere hold.

L. forudser – i modsætning til Ingeniørkorpsets officerer det brialmontske forsvarssystemets fallit over for de moderne angrebmidlers stærke udvikling⁴⁾ og retter navnlig sin kritik mod de af Ingeniørgeneralen Arendrup udarbejdede planer til forbedring af Københavns landbefæstning. Nu var L. selvsagt ikke ene om at kende vekselvirkningen mellem forsvars- og angrebmidlerne, hvor snart det ene, f. eks. panseret, snart det andet, de panserbrydende kanoner, havde overtaget. Ikke desto mindre havde Brialmont i 1905 tilhængere ikke alene i det danske Ingeniørkorps, men ogsaa andetsteds i verden. Hans system var saaledes et væsentligt grundlag for undervisningen i krigsbygningskunst i officerskolens ældste klasses ingeniørafdeling 1905–08, hvori jeg var elev. Herved maa erindres, at de sidste krigserfaringer paa fæstningskrigens omraade hidrørte fra Japanernes angreb paa Port Arthur, hvor de permanente fortanlæg havde været til stor nytte. Eksistensen af de svære haubitser, der brød fæstningerne Lièges og Antwerpens modstandskraft var indtil 1914 en velbevaret hemmelighed, som selv L.s venner vel neppe havde røbet til ham. Ogsaa var det skyts, som her dukkede op, meget svært at transportere med datidens tekniske hjælpemidler, naar det ikke kunde føres frem paa jernbane. Selv Tyskland raadede i 1914 kun over et begrænset antal svære haubitser, der ikke indgik i det normale belejningsmateriel.

Ved en sekundær aktion som et angreb paa Københavns befæstning kunde der i første omgang neppe regnes landsat skyts af meget svært

⁴⁾ General Henri Alexis Brialmont (1821–1903) var belgisk ingeniørofficer. Han blev bekendt, fordi han brød med Vauban's (1633–1709) meget udviklede bastionære system, som endnu nogenlunde kan ses paa Kastelvolden og antydningssvis i Østre Anlæg, Ørstedsparken og særlig paa den militære del af Christianshavns Vold.

Princippet i dette system var, at voldlinien brødes, saaledes at ethvert stykke af voldgraven kunde beskydes fra selve volden. Dette voldsystem kunde suppleres med en rig variation af udenværker: Raveliner, Lynetter o. s. v. I Tidens Løb, og paa grund af skydevaabnernes udvikling, var de Vauban'ske fæstningsværker kommet til at ligge for tæt ved bykernen og samtidig blevet en hindring for byernes vækst.

Brialmont udtænkte derfor et system, der, hvis fulkomment, skulde bestaa af en sammenhængende voldlinie (Enceinte) med en foranliggende vaad eller tør grav, beskydt paa langs fra saakaldte Kaponiærer, udstyret med hurtigskydende kanoner og maskingeværer. Formaålet med denne enceinte skulde være at hindre en fjende i at trænge ind i fæstningsbyen. Det egentlige forsvar skulde foregaa i en fortrække, skudt frem foran enceinten, der, naar angreb truede, skulde knyttes sammen med feltbefæstningsanlæg. Karakteristisk for Brialmonts anlæg var en stærk udbygning af forter og enceinte med skudsikre rum af beton, ofte med lofttykkelser af 2,5 m eller mere, samt pansertaarne til opstilling af skytset.

Brialmont fik lejlighed til paa denne maade at befæste Liège og Antwerpen, samt for den rumænske regering at bygge den saakaldte Sereth-linie, en fortlinie uden enceinte til styrkelse af Rumæniens forsvar mod Rusland. Denne linie fik ingen betydning i Verdenskrig I, da Rumænien blev allieret med Rusland. I Verdenskrig II afstod Rumænien Besarabien m. m. uden kamp i første omgang.

kaliber, og selv landsætning af almindeligt belejringsmateriel vilde betyde en kraftanstrengelse, som Tyskland under en tofrontskrig vanskelig kunde tillade sig. Da krigsfaren i hele perioden fra 1905 til 14 følte overhængende, var der god mening i, at general Arendrup og hans efterfølger foretrak at holde sig til forslag om supplerings og udbedring af den forhaandenværende landbefæstning under samtidig forøgelse af hærstyrkerne paa Sjælland.

Naar det antydes, at general Arendrup var en stejl personlighed er det nok med rette, men han var ingen forbenet tekniker, der søgte »at erstatte Taktik med Teknik« – tværtimod havde han netop forstaaelse for samarbejdet mellem vaabnene, hvilket bl. a. fandt udtryk i, at han sørgede for, at de unge ingeniør-premierløjtnanter beordredes til tjeneste ved Fodfolket.

Over for den baade i hæren og uden for denne vel kendte Palle Berthelsen, der senere blev baade chef for generalstaben og kommanderende general i 2. generalkommando, skjuler L. ikke sin uvilje, ja, sin ringeagt. Disse følelser kan neppe staa i forbindelse med, at P. B. i 1905 havde en efter L.s mening paa »intet faktisk« bygget forventning om departementschefstillingen, da L. jo fik den, selv om det vel er tænkeligt, at P. B. har været udset til denne stilling af det eller de kommandoled, der normalt vilde have haft indstillingsret. At general Kühnel satte P. B. højt, er hævet over al tvivl og fremgaar af, at P. B. i 1902 sprang til oberstløjtnant, og som chef for generalstabens taktiske afdeling blev Kühnels hjælper som hærens repræsentant i forsvarskommissionen. Selv har jeg haft P. B. som en udmærket og livlig, maaske lidt teatralsk, lærer i krigskunst i næstældste klasse og oplevet ham som energisk fører af 1. division i 1911 og som inspirerende leder af generalstabsøvelsen juli 1914.

I juli 1906 havde L. under stærkt Pres faaet I. C. til at udnævne den ham nærstaaende kaptajn N. B. Ulrich til oberstløjtnant og chef for generalstabens taktiske afdeling efter Palle Berthelsen, som L. havde fjernet »ved avancement«, med tilsidesættelse af den af den kommanderende general, Kühnel og generalstabschefen, Gørtz indstillede, i hæren højt ansete oberstløjtnant Ellis Wolff. Naar L. trods al anerkendelse af Wolff som »en dygtig mand med mange udmærkede egenskaber« skød ham til side, er det tydeligt, at han i Ulrich, hvis stilling indenfor officerskorpset – som L.s egen – var ret isoleret, har ment at finde et redskab over for den Kühnenske retning, som den overvejende del af de generalstabsuddannede officerer tilhørte. At L. her maatte foretrække Ulrich, hvis styrke var »hans store evne til at omgaas folk af alle slags, selv de mest usympatiske, hans smidighed til at sno sig frem mod sit maal og holde det fast trods al modstand« (L.s egen karakteristik!), er det forstaaeligt, og det kaster ingen skygge paa Ellis Wolff, hvis fornemme personlighed var almindelig anerkendt.

Som chef for 7. ingeniørkompagni har jeg selv været Wolff og L. direkte underlagt som Chefer for 3. division under sikringsstyrken fra august 1914 til februar 1918. Begge førte god kommando, men Wolff satte et stort arbejde ind paa gennem kadreøvelser og divisionskommandoøvelser at uddanne sine underordnede regimentschefer m. fl. ligesom han interesserede sig menneskeligt for dem og deres problemer. Han opnaaede derfor en ogsaa for divisionens kampværdi vigtig kontakt, som L. aldrig kunde naa – øjensynlig slet ikke ønskede.

I selvbiografien omtaler L. med en vis stolthed det avancementssystem, som han gennemførte for at kunne forynge den øverste hærledelse, idet han ikke lægger skjul paa den uvilje dette fremkaldte.

Da L. traadte til som departementschef i krigsministeriet, gjaldt den regel, at der ved hvert 4. avancement fra premierløjtnant til kaptajn kunde springes – en regel, der med maadehold blev anvendt i fodfolket, sjældnere i rytteriet og saa godt som aldrig i artilleriet og ingeniørkorpset.

Ved oprykning fra kaptajn til oberstløjtnant stod ministeriet frit, men reglen var nok, at man efter tur forfremmede de kaptajner, der overhovedet skulde avancere. Man regnede, at mere end halvdelen af kaptajnerne i fodfolket ikke havde chance for at naa videre.

L.s system gik nu ud paa, at der ved hvert andet avancement blev grebet saa dybt ned i kaptajnsklassen, at ikke alene de kaptajner, der ikke skulde avancere, men ogsaa en række kaptajner, der senere oprykkedes, blev forbigaaet – som et særligt grelt eksempel kan anføres, at den i hæren almindelig ansete kaptajn Th. Freiesleben blev forbigaaet 8 gange, før han selv blev oberstløjtnant, hvorefter han alligevel blev oberst og chef for Livgarden – man vil kunne forestille sig hvad det maa have krævet af karakterstyrke at holde ryggen rank under sliq behandling! Det var dette, der virkede demoraliserende og fremkaldte harme, ikke alene hos ofrene, men i officerskorpset som helhed.

Hvis det havde drejet sig om enkelte særlig dygtige, kunde det maaske være passeret i stilhed, men naar det blev system, tilmed i hænderne paa en mand, der ikke nød officerskorpsets tillid, maatte det skabe uro og kritik. L. stod for isoleret til at han med overblik og hensynsfuldhed kunde udøve den store magt, som han tiltog sig.

Den opstaaede stemning blandt yngre officerer fik udtryk i en demonstration, som man maaske med rette vil mene var en barnestreg, men som dog var talende. Ved en middag paa hotel Phønix, dengang det bedre selskabs højborg, havde generalinspektøren for fodfolket, general Lemwigh holdt en rosende tale for kaptajn Lütken, hvori han sagde god for avancementssystemet. Dette maatte hævnes. Nu var general Lemwigh formand for officersforeningen, der netop skulde have sin aarlige gene-

ralforsamling, men generalen selv var ikke paa valg. Foreningens love lød paa, at det efter anciennitet ældste medlem af direktionen var født formand. Vi unge urostiftere maatte da finde en officer, der var ældre end general Lemvigh, og det viste sig, at kun den kommanderende general, der tilfældigvis ogsaa hed Lütken, svarede til formaalet. Direktionen, der naturligvis havde sit forslag til nyvalg, anede ikke uraad. Vi fandt saa paa at udarbejde vor egen stemmeliste, som vi stak i hænderne paa folk ved indgangen til mødesalen. Da selve den kommanderende generals navn stod først paa denne liste, maa den have virket plausibel, og resultatet blev, at generalløjtnant Chr. Lütken indvalgte i direktionen til største bestyrtelse for denne. Det endte med, at generalløjtnanten, der hidkaldtes, maatte staa op og med tak afslaa valget med rørende ord om sin gamle krigskammerat (de havde begge været med i 64!), som han ikke vilde krænke. Valget blev saa kasseret, men general Lemvigh, og indirekte kaptajn Lütken havde faaet deres næse.

De otte kaptajner, der ved udnævnelse til oberstløjtnant gik forbi kaptajn Freiesleben var Ellis Wolff, Sand, N. B. Ulrich, Anning Petersen, P. W. Ibsen, Lewald, Lütken og Jacobi. Af disse blev Wolff, Ulrich, Ibsen, Lütken og Jacobi generaler, den sidste dog først efter L.s død. Naar L. anker over, at obersterne Kaufmann, Sand, Anning Petersen og Lewald ikke avancerede, havde han maaske ret for de tres vedkommende. Hvis imidlertid en eller flere af disse var blevet general, havde L. selv ikke naaet det, før døden indhentede ham den 27. juni 1918.

L.s advancementssystem blev jo opgivet af general Ulrich. Det var vel egentlig ogsaa helt overflødiggjort, da lovene af 1909 indeholdt en bestemmelse om, at oberstløjtnanter og i flaaden kommandørkaptajner kunde komme i betragtning ved advancement til general resp. admiral, en bestemmelse, der mig bekendt kun er anvendt een gang, nemlig da viceadmiral Vedel blev admiral. Der er nu en gang ikke brug for saa mange Napoleon'er – eller Nelson'er i vor hær og flaade!

Naar L. udtrykker »Harme« over, at der ikke før nedsættelsen af Forsvarskommissionen i 1902 var etableret forhaandsaftale mellem krigs- og marineministeriet, saa er dertil kun at sige, at denne opgave i sig selv var umulig – rent bortset fra de personlige modsætninger mellem krigsminister Madsen og marineminister Jøhncke i ministeriet Deuntzer – fordi forudsætningerne for hærens standpunkt, som sidst udtrykt i general Kühnells betænkning af 25. marts 1906, og for marinens standpunkt, som redegjort for i kommandør Kofoed-Hansens memorandum samme aar, ikke lod sig forene. Ingen af parterne tilsigtede i virkeligheden en ligelig neutralitet, Flaaden og L. vilde en mere eller mindre klar forstaaelse med Tyskland, der maatte føre til et samarbejde, uden hensyn til følgerne, medens paa den anden side Hærens ledelse ikke

regnede med eller frygtede nogen neutralitetskrænkelse fra engelsk side, men vilde et forsvar, der kunde forhindre eller afværge et tysk angreb. Herved forklares ogsaa, at heller ikke den stærke kombination I. C. med L. var i stand til efter 1905 at gennemføre en saadan enighed, der, om den havde været opnaaelig, meget vilde have styrket forsvarets stilling over for politikerne, og mulig have bragt en tidligere og bedre løsning.

I praxis skete der desuagtet en tilnærmelse, fordi flaaen i sidste omgang ogsaa krævede opretholdelse af en befæstning af København paa landsiden.

L. fremhæver i selvbiografien stærkt og med rette det arbejde, han satte ind paa at naa et godt resultat for hærens vedkommende under de meget vanskelige forhandlinger, der afsluttedes ved vedtagelsen af hærloven af 30. september 1909. Han var selv stort set tilfreds med resultatet, der ogsaa efterhaanden som det førtes ud i livet i den følgende tid, anerkendtes af hærens officerer som en betydelig forbedring sammenlignet med den tidligere ordning.

At L. selv var fader til planen om de »fremskudte forter« eller rigtigere de fremskudte stillinger, var ikke almindelig bekendt, da vi ved middagen den 11. februar 1909 i officersforeningen tiljubede Neergaards tale, hvori han erkendte sin omvendelse og første gang bragte tanken frem. Men planen om disse stillinger blev ikke som det var L.s mening opfattet som en erstatning for, men som et supplement til den gamle landbefæstning.

Hvis disse stillinger var blevet udført efter L.s egen, eller generalstabens af ham fremtvungne plan, med samtidig desarmering af de permanente forter og enceinten, vilde de have harmoneret med L.s egen og marinens tidligere tyskorienterende politik, idet de – som forøvrigt den under krigen udførte Thunestilling – med de pengemidler, der foresloges, aldrig var blevet til mere end en signatur paa Danmarkskortet uden større kampværdi.

Anderledes forholdt det sig med den i 1909 gennemførte ordning med bibeholdelse af landbefæstningen i en aarrække, da den, som tidligere antydet, dog frembød nogen mulighed for at forhindre, at et tysk angreb overhovedet foretoges, og i værste fald dog kunde byde mere end en »modstand i kort tid«, selv om man sagtens ikke havde kunnet »holde ud til der kom hjælp«!

Ser man dybere i dette spørgsmaal, saa naaede L. ved at vinde Neergaard for tanken om de fremskudte stillinger kun at sprænge Venstre og derved forøge vanskelighederne ved forsvarslovenes gennemførelse, medens det der sluttelig gennemførtes egentlig nærmest dækkede det Kühnel-Berthelsenske standpunkt: En forøgelse af tropperne paa Sjælland og en styrkelse – ganske vist væsentlig ringere end af general Aren-

drup foreslaaet – af landbefæstningen, hvis i luften svævende Nordfront dog fik en støtte for sin højre fløj i det som Søbatteri bevilgede Taarbækfort, der af ingeniørkorpset uden samvittighedsskrupler udførtes som et landfort med plads til kystskyts, i virkeligheden et monstrum med væsentlige mangler baade som landfort og som søbatteri⁵⁾.

Andetsteds har jeg skildret, hvorledes jeg oplevede krigsudbruddet juli-august 1914. Her skal blot spørgsmaalet, om forsvarsordningen 1909 kunde have hindret et datidigt »9. April«, berøres. Med den daværende regerings, og særlig forsvarsministerens principielle indstilling i erindring, kan det ikke undre, at det trak ud med formeringen af den Sikringsstyrke, som var en afgørende forudsætning for at forsvarsordnin-

5) Københavns sidste Land- og Søbefæstning paabegyndtes i 80-erne og arbejdet standsedes i 1894 som følge af det i dette aar afsluttede politiske forlig. Paa grund af den særlige finansieringsform, de provisoriske finanslove, kunde der ikke paa forhaand lægges nogen fast plan for arbejdets gennemførelse.

Den ledende ingeniørofficer ved arbejdet paa landbefæstningen var oberst Sommerfeldt, der døde i 1903. Han var tilhænger af Brialmonts fortifikatoriske system, som netop var i fuld blomstring. Tilpasset efter terrænet blev der fra Utterslev Mose til Avedøre lagt en sammenhængende voldlinie med foranliggende »vaad« grav, flankeret dels fra skyts i kaponiører under volden, dels fra flanker paa selve denne. I Volden var indbygget betonkasematter til ammunition m. m., men det var intet taarnskyts.

Fra Utterslev Mose og i en bue ud mod sundet laa en række forter og batterier, der mod Nord endte med Fortunefortet vest for Fortunens Indelukke. Mellem dette fort og Sundet var der ingen anlæg, da arbejdet standsede 1894. Derimod var der ved at grave en kanal fra Furesøen over Lyngby Sø til Ermelunden forberedt et system af oversvømmelser begyndende med lavningen, hvor senere Væddeløbsbanen blev anlagt, og fortsat over Gentofte Sø til Utterslev Mose, der skulde hindre en fremtrængen mellem forterne og Nord om Enceinten.

Ved ingeniørregimentet var altid udpeget befalingsmænd og mandskab til det saakaldte oversvømmelseskommando, som med kort varsel skulde kunne betjene de for oversvømmelsens etablering nødvendige stignord m. m. I 1914 var dette da ogsaa det første kommando, der rykkede ud fra kasernen lørdag d. 1. august om eftermiddagen.

Det vil fremgaa af planen s. 115 i professor Finks bog, at general Kühnel sammen med general Arendrup havde foreslaaet meget væsentlige forbedringer af landbefæstningen, der mulig delvis kunde have faaet I. C.s tilslutning, hvis ikke problemet var blevet kompliceret ved Neergaards forslag om anlæg af de fremskudte stillinger, jvfr. den side 158 øverst omtalte artikel af I. C. selv, der ikke kunde forstå, »hvorfor man ikke foretrækker at blive ved den gamle landbefæstning i stedet for at give 12 millioner kr. ud til de fremskudte, forberedte stillinger ... thi den gamle landbefæstning har for det første det fortrin, at den nu engang er der ... dernæst behøver den ikke 12 mill. kr. til sin udbedring, men kun 8 à 9 mill. kr. ...«

Som det nu gik i 1909, kom der ingen bevilling til landbefæstningen, der kun indirekte maatte styrkes ved anlæget af de to »fløjforter« ved Mosede Strand og Taarbæk for at hindre bombardement fra skibe i Køge Bugt og Taarbæk Bugten.

I de følgende aar til 1914 blev der agiteret stærkt for at skaffe midler til lukning af det saakaldte »Hul i Nordfronten« og nogle penge blev ogsaa skaffet til veje, f. eks. til anlæg af batterier ved Ordrup Krat til flankerende beskydning af den nordre del af oversvømmelsen og formentlig ogsaa til visse arbejder i Fortunens Indelukke og paa Eremitagesletten, hvor der i hvert fald omgaaende blev sat forud planlagte arbejder i gang, efter at sikringsstyrken var mødt. I det hele forelaa der udarbejdede planer for supplerung af de permanente anlæg baade paa nord- og vestfronten, og disse arbejder blev straks sat i gang. Herved fik ogsaa som nævnt oven for det noget mishandlede Taarbækfort sin betydning.

gen kunde virke efter sin bestemmelse. Vi der dengang fra time til time ventede paa handling, vidste at »Dommens Dag« kunde blive til bitter virkelighed. At dette ikke skete, kan skyldes den mere eller mindre misvisende orientering, som Tyskerne fik ud af L.s samtaler med general Moltke. Maaske var det dog ogsaa haabet om at holde det tøvende England ude af krigen, som afholdt Tyskerne fra et overfald i krigens første dage, der maatte have udfordret den engelske folkestemning yderligere.

Imidlertid var diskussionen om forsvarslovene og ikke mindst finansminister Edvard Brandes erklæring: Lov er Lov, og Lov skal holdes! i for frisk minde. Dr. Munch maatte bide i det sure æble: Fredag den 31. juli indkaldtes der mandskab til Søbefæstningen, der dengang hørte under hæren, og i løbet af lørdag den 1. august udsendtes ordrerne til indkaldelse af Sikringsstyrken. Det følte befriende, da det jyske mandskab om søndagen begyndte at møde ved de sjællandske afdelinger – overfarten over bælteerne var altsaa fri. Da der i forbindelse med afgørelsen om spærring af Bælteerne fandt nye indkaldelser sted torsdag den 6. august, var de kritiske dage overstaaet – nu var det ikke længere muligt med *smaa styrker* at gennemføre et overraskende angreb paa Sjælland. Her stod nemlig:

I og omkring Fæstningen København:

1. Division med Livgardens 2 batailloner
 1. og 2. Regiments 6 batailloner
 - 2 eskadroner af Gardehusarregimentet
 1. artilleriafdelings 4 batterier
 5. ingeniørkompagni + 1 telegrafdetachment
2. Division med 3. og 4. Regiments 6 batailloner
 - 2 eskadroner af Gardehusarregimentet
 2. artilleriafdelings 4 batterier
 6. ingeniørkompagni + 1 telegrafdetachment.

Fordelt omkring de sjællandske garnisonsbyer:

3. Division med 5., 7. og 8. Regiments 9 batailloner
 - af 6. Regiment 1 bataillon
 4. Dragonregiments 4 eskadroner
 4. og 5. artilleriafdelings 8 batterier
 7. ingeniørkompagni + 1 telegrafdetachment.

Alt dette var krigsstærke linieafdelinger vel encadreret med officerer og underofficerer af den gamle skole, det general With senere med rette kaldte »en velkommanderet soldaterhær«.

Herudover fandtes som besætningstroppe i København:

11., 12. og 13. regiments 16. batailloner
Fæstningsartilleriregimentet,
7 ingeniørkompagnier og diverse depoter.

Naar det erindres at hele den dengang disponible engelske hær overførtes til Frankrig, og at den tyske hærledelse før Marneslaget ingen reserver havde, men mente at maatte styrke Hindenburg over for det russiske angreb ved at overføre 2 armékorps fra vest- til østfronten, vil det forstaas, at faren for et angreb paa Sjælland foreløbig var drevet over. En besættelse af Jylland-Fyen, en mulighed general Moltke regnede med under samtalerne med L., vilde antagelig have krævet mindst et par tyske divisioner, som dengang vanskelig kunde undværes.

Selv om der senere fandt ombytninger sted af nogle aargange og i tidens løb en vis reduktion i afdelingernes mandskabsstyrke, blev denne situation længe ikke afgørende ændret. Først efter revolutionen i Rusland efteraaret 1917 blev det muligt for Tyskland i vinteren 1917-18 at frigøre større troppestykker, der kunde have fundet anvendelse uden for de egentlige fronter til sekundære aktioner f. Eks. med det formaal at sikre panter til brug under de forventede fredsforhandlinger.

Den 22/8 1917 udnævntes L. til generalmajor og afløste Ellis Wolff som chef for 3. Division. Med den viden, vi har i dag, kunde det synes lidt betryggende, at den mand, der i 1907 erklærede, at Danmark i givet fald »vilde gaa med Tyskland« fik kommandoen over den mobile styrke, der paa Sjælland havde til opgave i forreste linie at afvise et landgangs-forsøg, der paa dette tidspunkt kun kunde true syd fra. Men jeg viser gerne general Lützens minde respekt, naar jeg gaar ud fra som givet, at han trods al politik, om han var blevet stillet paa prøve, vilde have vist sine utvivlsomme soldateregenskaber og med fuld energi have sat sin division ind over for et tysk angreb – hvis forsvarsministeren og regeringen da havde givet ham lov til det.

Bolt-Jørgensen.